

В І Д Г У К
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Кісіль Зоряни Романівни
на дисертацію Ковач Ольги Володимирівни
на тему: «Психологічні основи легітимізованої агресії в професійній
діяльності поліцейських», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду
Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора
філософії галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності
053 «Психологія»

Відгук підготовлений на підставі вивчення тексту дисертації та опублікованих за темою дисертації праць.

Ступінь актуальності обраної теми.

Розвиток в Україні демократичного суспільства передбачає переорієнтацію діяльності української поліції з силового, мілітаризованого підрозділу на обслуговуючий. Реалізувати ці завдання спроможні лише працівники Національної України нової генерації, які володіють не лише певними професійними знаннями та навичками, а мають таку мотивацію та самосвідомість, яка покликана захищати права і законні інтереси людини і громадянина – як найвищу цінність.

Органи Національної поліції України працюють в неймовірно складних умовах, вони не тільки протистоять злочинності всередині держави, але й воюють на фронті. Умови дії воєнного стану в Україні висувають перед органами Національної поліції України надзвичайно складні завдання, що вимагають не лише високого професіоналізму, а й глибокого розуміння та дотримання правоохоронцями встановлених норм закону та моралі. Професійна діяльність правоохоронців нерідко пов'язана з застосуванням агресії, зокрема, при проведенні превентивних заходів, заходів примусу чи при виконанні ризиконебезпечних завдань. Згідно з професійними вимогами, ці прояви є обґрунтованими, якщо вони застосовуються в рамках службових повноважень та не перевищують меж дозволеності, що вкладається в поняття «легітимізованої агресії». У цьому випадку агресивні дії застосовуються як ефективний інструмент у досягненні мети діяльності, вони повинні відповідати принципам необхідності та достатності. Проте, деякі поліцейські можуть надмірно застосовувати агресію, що є маркером перевищення службових повноважень. Окреслена проблематика зумовлює необхідність вивчення феномену легітимізованої агресії у професійній діяльності поліцейських, а також формуванні заходів щодо її оптимізації, що є необхідною умовою для покращення якості поліцейської діяльності згідно з

європейськими стандартами, а також для забезпечення довіри громадян до правоохоронної системи в сучасному суспільстві.

У зв'язку з зазначеним дисертаційне дослідження Ковач Ольги Володимирівни вирізняється своєю актуальністю, оскільки авторкою комплексно розглянуто питання психологічних основ легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Закономірним є зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами.

Дослідження Ковач Ольги Володимирівни пов'язано із виконанням Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр., затвердженої постановою Загальних зборів Національної академії правових наук від 26 березня 2021 року, Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Національної академії внутрішніх справ (витяг з протоколу № 22 від 12.11.2020 р.).

З цих міркувань є підстави для твердження, що дисертаційне дослідження Ковач Ольги Володимирівни на тему: «Психологічні основи легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських» має комплексний характер, важливе теоретичне та прикладне значення для формування психологічних основ легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських, а отже, й безперечно високий рівень актуальності. Дисертаційне дослідження Ковач Ольги Володимирівни є затребуваним як із позицій наукового забезпечення так і практичного функціонування органів правоохорони.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ознайомлення з матеріалами дисертації та опублікованими публікаціями здобувача дає підстави зробити такі висновки.

Положення, висновки і рекомендації, які містяться у дисертації, достатньою мірою науково обґрунтовані. Методологія дослідження вказаних проблем обрана автором з урахуванням специфіки поставленої мети, а також об'єкта і предмета дослідження. При цьому Ольга Володимирівна керується широким арсеналом методів пізнання, комплексне використання яких свідчить про наявність теоретичного рівня підготовки дисертантки, її високої загальнотеоретичної і методологічної культури, яка підтверджує наукову коректність теоретичних

висновків, що складають новизну роботи, а також наукову обґрунтованість пропозицій

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані авторкою, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використане широке коло наукових джерел, а також результати вивчення значного масиву емпіричного матеріалу.

Структурно дисертація складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (160 найменувань на 19 сторінках) та дев'яти додатків на 59 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки, з них обсяг основного тексту – 150 сторінок.

Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Дисертаційному дослідженню Ольги Володимирівни притаманний належний рівень наукової новизни і кожен із трьох розділів дисертації містить саме такі положення.

Дисертація Ковач Ольги Володимирівни є першим в Україні комплексним монографічним науковим дослідженням, що розкриває актуальну проблему та пропонує практичні шляхи їх вирішення. Виклад матеріалу дисертаційної роботи характеризується логікою та послідовністю, робота оформлена відповідно до всіх встановлених вимог. Таким чином, аналіз дисертації та публікацій Ковач Ольги Володимирівни засвідчує високий науковий рівень дослідження.

Стиль викладу автором матеріалу в дисертаційному дослідженні є досить вдалим: науково-теоретичні судження і аргументи автора доповнюються в ній відомостями з суспільного та державного життя, і все це справляє враження взаємообумовленого, переконливого і логічного дослідження.

Очевидно, немає сенсу зосереджуватися на структурі дисертації Ковач Ольги Володимирівни, яка, незважаючи на складність матеріалу, на наш погляд, є логічною, відповідає меті і завданням дисертаційного дослідження, що забезпечує його цілісність. Водночас хочеться зупинитися на найбільш важливих тезах праці.

На підставі проведеного аналізу авторкою схарактеризовано:

- психологічні особливості детермінації легітимізованої агресії;
- психологічні передумови прояву легітимізованої агресії у працівників поліції, що включають психологічні характеристики поліцейського та специфічні особливості професійної діяльності;
- психологічні особливості формування та прояву легітимізованої агресії в діяльності працівників поліції на різних етапах професійної діяльності;
- психологічні та організаційні засади оптимізації легітимізованої агресії в системі психологічного забезпечення діяльності працівників Національної поліції

України.

В контексті наукової розвідки автором репрезентовано апробовану тренінгову програму «Оптимізація легітимізованої агресії в професійній діяльності працівників поліції», спрямовану на оптимізацію легітимізованої агресії в професійній діяльності шляхом усвідомлення меж легітимності агресії, вдосконалення комунікативних навичок, рівня саморегуляції, інтернального локусу контролю.

В процесі дослідження дисертанткою опрацьовано широке коло літературних джерел комплексного та монографічного характеру, дана праця має комплексний, системний характер і відзначається відповідним рівнем наукових узагальнень. У процесі виконання роботи використано 160 (з них 40 іноземною мовою) наукових та нормативних джерел.

Вибір методів дослідження забезпечив досягнення мети і реалізацію поставлених завдань. Організаційно-методичні засади проведеного дослідження розкрито повною мірою та на достатньому фаховому рівні. Кількісний і якісний аналіз отриманих даних здійснено кваліфіковано, коректно.

Достовірність отриманих у дослідженні результатів підтверджується в тому числі ґрунтовною емпіричною базою, що включає результати анкетування 150 осіб. Емпіричну вибірку дослідження склали групи респондентів: 50 курсантів 1 курсу за спеціальністю «Правоохоронна діяльність» НАВС, що пройшли первинну професійну підготовку ($n = 50$) та 100 поліцейських, працівників підрозділів патрульної поліції НП України, які проходили курси підвищення кваліфікації на базі НАВС ($n = 100$).

З огляду на це, можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій визначаються вірно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, об'ємним та всебічним використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів, проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Аналіз дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що отримані результати дослідження мають теоретичну та практичну значущість. Основні досягнення автора конкретизуються в наступних елементах наукової новизни, а саме:

уперше:

– аргументовано доцільність застосування легітимізованої агресії, як правомірного та необхідного інструменту правоохоронної діяльності у критично важливих ситуаціях, з метою забезпечення прав і свобод громадян, захисту їхньої безпеки та захисту життя поліцейського;

– доведено, що високий рівень агресивності є суттєвим чинником, який визначає та підсилює схильність до прояву легітимізованої агресії серед працівників правоохоронних органів, а також формує у правоохоронця певний психологічний контекст, в якому агресивні дії розглядаються як прийнятний та виправданий спосіб реагування на конкретні ситуації, що набувають особливого значення в умовах виконання службових обов'язків під час дії воєнного стану;

– підтверджено, що рівень сформованості саморегуляції, насамперед, таких її параметрів, як гнучкість і здатність до планування, а також домінуючий локус контролю належать до ключових факторів, які визначають ступінь прояву легітимізованої агресії серед працівників правоохоронних органів;

– емпірично досліджено динаміку рівня легітимізованої агресії зі збільшенням стажу професійної діяльності (на етапі професійної підготовки; зі стажем до 5 років; від початку професійної кар'єри до 10 років; зі стажем понад 11 років), з тенденцією до її поступового зниження внаслідок удосконалення саморегуляції, нагромадження професійного досвіду, вмінням ефективного вирішення конфліктів без необхідності застосування силових методів;

– обґрунтовано впровадження тренінгу інтегративного типу, як засобу врегулювання легітимізованої агресії на етапі професійної підготовки, як найбільш сензитивного періоду для формування професійно важливих якостей правоохоронця;

поглиблено та уточнено наукові уявлення про:

– сутність понять «агресія», «агресивна поведінка», «агресивність»; «легітимізована агресія»;

– психологічний зміст механізмів застосування легітимізованої агресії;

– вплив специфіки правоохоронної діяльності на динаміку легітимізованої агресії в професійній діяльності правоохоронців;

набули подальшого розвитку науково-психологічні підходи щодо застосування легітимізованої агресії у професійній діяльності, що здійснюється в особливих умовах.

удосконалено: зміст та методи психологічного супроводження правоохоронної діяльності на етапі професійної підготовки.

Високим є теоретичний рівень викладу матеріалу, позаяк Ковач Ольга Володимирівна вдало застосувала різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно дослідила думку інших вчених, аргументовано обстоювала власну позицію, на підставі чого сформувала теоретичні висновки та практичні рекомендації, що мають достатній ступінь наукової новизни. Переважна більшість висновків та пропозицій дисертантки заслуговують на схвалення та підтримку.

В цілому дисертаційне дослідження Ковач Ольги Володимирівни відрізняється аргументованістю та достатньою обґрунтованістю пропонуваніх висновків, що підтверджено належними інформаційними даними.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені у дисертації положення, узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані у таких сферах:

– *науково-дослідній діяльності*: під час опрацювання наукових проблем, пов'язаних із темою даного дослідження, зокрема, щодо ролі та значення агресії в професійній діяльності поліцейських, визначення професійних характеристик та компетенцій; психологічного забезпечення професійної діяльності; застосування тренінгових технологій в професійній діяльності; впровадження етичних стандартів та норм тощо (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 12 березня 2024 р.);

– *освітній діяльності*: під час викладання таких навчальних дисциплін як «Психологія правоохоронної діяльності»; «Юридична психологія», «Конфліктологія», «Соціальна психологія», «Професійна психологічна підготовка» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 12 березня 2024 р.);

– *практичній діяльності*: у системі психологічного супроводження професійної діяльності правоохоронців (акт впровадження Голосіївського управління поліції ГУНП у м. Києві від 23 лютого 2024 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертації, сформульованих у дисертаційному дослідженні, підтверджується апробацією матеріалу в публікаціях у фахових вітчизняних та іноземних виданнях, їх оприлюдненням на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Результати дисертації представлено у 4 статтях, у фахових наукових виданнях України категорії «Б» та 5 друкованих робіт апробаційного характеру.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертацію оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України. Роботу виконано у науковому стилі, її зміст викладено з дотриманням чіткої логічної послідовності.

Автором коректно застосовані різні загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, єдністю й логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад. Таким чином забезпечується високий ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дослідженні, їх достовірність.

Дисертація виконана державною мовою. Стиль дисертації відповідає вимогам, що висуваються до наукових праць такого рівня, а також відзначається логічністю, послідовністю, системністю, обґрунтованістю. Структура дисертації цілком узгоджується з її назвою, метою і завданням дослідження. Додатки та список використаних джерел оформлені згідно зі встановленими вимогами та містять необхідну довідкову інформацію.

Текст анотації відповідає основному змісту дисертації.

Дотримання академічної доброчесності. Представлена дисертаційна робота, яка самостійно виконана Ковач Ольгою Володимирівною, являє собою оригінальну працю. В роботі відсутні будь-які положення, які б порушували академічну доброчесність. Академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації у дисертації та/або наукових публікаціях здобувачки офіційним опонентом не виявлено. У дисертації наявні усі необхідні посилання на використані джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей, а також надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Разом з цим, дисертаційне дослідження, як і будь-яка творча праця, містить певні дискусійні моменти, недоліки, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів роботи, зокрема:

1. У теоретичному розділі роботи авторкою подано ключові стратегії самовиправдання особистістю агресивних дій, які можуть пов'язуватись із легітимізованою агресією. Чи були досліджені ці стратегії в професійній діяльності поліцейських?

2. Враховуючи чисельну кількість жінок, задіяних у правоохоронній діяльності, було б доцільно визначити гендерний аспект при проведенні дослідження.

3. Чи долучались до дослідження, окрім патрульних поліцейських, представники інших підрозділів Національної поліції України та чи враховувалась специфіка їх професійної діяльності?

4. Представлена авторкою тренінгова програма оптимізації легітимізованої агресії включає десять занять, що робить її досить об'ємною та тривалою за часом проведення. Чи можливо при необхідності скоротити тренінгову програму, зберігаючи її ефективність? Надання авторкою ергономічного варіанту тренінгової програми сприяло б її більшій доступності для застосування в системі психологічного забезпечення професійної діяльності поліцейських.

Наведенні зауваження та міркування жодною мірою не впливають на високу оцінку дисертації Ковач Ольги Володимирівни, не знижують її наукову та практичну цінність. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на активізацію подальших наукових досліджень визначеної проблематики.

ВИСНОВОК:

Дисертація Ковач Ольги Володимирівни на тему: «Психологічні основи легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських» є самостійною, комплексно завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які забезпечують розв'язання важливої теоретико-прикладної проблеми – формування психологічних основ легітимізованої агресії в професійній діяльності поліцейських

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, за оформленням відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» (зі змінами і доповненнями) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (із змінами і доповненнями), а її авторка – Ковач Ольга Володимирівна за підсумками позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України, академік АНВО,
заступник директора Інституту управління,
психології та безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ**

Зоряна КІСІЛЬ

*Підпис проф. З.
засвідчую!
Проректор*

О.Балинська